

Liturgirevisjonene i nutiden

Vi er kommet sammen i en stad som er invadert av flere hundre delegater samt observatører og kirkelige eksperter – fra over to hundre kirkesamfunn, store og små, fra alle kontinenter, fra de fleste land i verden. Det kunne ha vært et interessant eksperiment å stoppe endel av dem på gaten og spørre: Har dere hatt en liturgirevisjon som nylig er avsluttet? eller: Er dere midt oppe i en sådan?; eller: Er det hos dere planer om snart å få en sådan? Og jeg formoder at ytterst få ville svare nei på alle tre spørsmål. Tvert om: svært mange og kanskje de fleste ville svare ja på spørsmål nr. 2: Vi er midt oppe i en slik revisjon.

Revisjon av liturgien, for å gi Guds Ord en bedre drakt og i større fylde, for å gi de liturgiske ordninger en nutidig og rett skikkelse, for å gi menigheten større mulighet til rett forståelse og medlevelse – disse tanker og disse bestrebelse har gått som en mektig bølge gjennom kristenheten i vårt århundre – til dels allerede etter første verdenskrig, men ganske særlig etter siste krig, og ikke minst nu på 60-tallet: fra Vatikankonsilet og til i dag.

Der er små og store, private og halv-offisielle liturgiske arbeidsgrupper i de

Föredrag vid kursen "Musik och liturgi" i anslutning till Kyrkornas Världsråds general-församling i Uppsala 1968.

aller fleste kirkesamfunn over hele kristenheten. Men også, og ikke minst: offisielle liturgikommisjoner er i arbeid: innenfor det verdensvide anglikanske kirkefellesskap i alle verdensdeler – ikke bare i moderlandet England, men like mye i USA, Sør-Afrika og i Østen. Noe lignende gjør seg gjeldende også innenfor de mange reformerte kirker av de mest ulike typer, for eksempel i Holland, Skottland og ikke minst i USA. Her utgav således en felleskommisjon for tre presbyterianske kirker i 1966 en bok som har vakt stor oppmerksomhet: "Book of Common Worship", som i atskillige henseender kan være lærerik og inspirerende også for andre kirker. Og ikke minst i den romersk-katolske kirke pågår det for tiden et revisjonsarbeide som både i dybde, bredde og distighet overgår endog det man kunne ha drømt om for bare ti år siden.

Også de lutherske kirker er trukket inn i denne bevegelse. Dette gjelder både små minoritetsgrupper som f.eks. i Frankrike, Slovakia, Polen, Holland, Australia, men også og ikke minst i de land hvor lutherdommen er dominerende eller kanskje nesten enerådende. De tyske forenede landskirkers arbeide på dette område etter siste krig kan til fulle måle seg med "det tyske under" på det økonomiske område. I 1949 kom

den felles "Evangelisches Kirchengesangbuch", i 1952 et bind av et større Agende-verk, nemlig vigslingshandlingene som i 1955 fortsatte med høymessen; i 1960 kom et forslag til ordning for bønnegudstjenester, i 1964 bindet med de kirkelige handlinger. Og arbeidet fortsetter i LLKD: Lutherische Liturgische Konferenz Deutschlands med ca. 50-60 medlemmer fra de tysktalende land på kontinentet.

Etter Tyskland er det naturlig å nevne USA, hvor åtte lutherske samfunn stod bak utgivelsen av den felles "Service Book and Hymnal" 1958. På denne tid stod den store og innflytelsesrike Missouri-synoden ennu utenfor dette felles, liturgiske arbeid. Men også her blir det arbeidet med disse spørsmål, endog kanskje grundigere og i større omfang enn de fleste andre steder. Således har Missouri-synodens egen liturgikommisjon for ikke lenge siden publisert prøveordninger for dåpshandlingen, presteordinasjon og begravelse. For ca. 2 år tilbake gikk også denne synode inn i et felles samarbeide i den forenede fellelutherske liturgikommisjon i USA, og Missouri-synoden fikk endog formannsstillingen.

For så å vende oss til Norden. Her var Finland tidligst ute slik at med Evangelieboken 1958 og Handboken 1959 og utgaven av De kirkelige handlinger 1965 er revisjonsarbeidet her i det vesentlige avsluttet. – Også Danmark kom med allerede på 50-tallet. Dette gav som resultat en ny Salmebok 1953 som er offisielt vedtatt og i bruk, dertil en Prøvealterbog med høymessens tekster og kollektbønner 1958 samt en

Prøveritualbog 1963 med det meste av det øvrige materiale. Men siden har det vært stille om det danske revisjonsarbeide, og på det offisielle plan er vel det hele nu nærmest gått i stå – iallfall foreløbig.

Hos oss i Norge besluttet allerede i 1956 en enstemmig generalforsamling i Den norske kirkes Presteforening å be statsmyndighetene om at det snarest måtte bli nedsatt en offisiell liturgikommisjon til å revidere og utbygge rituale. Oppnevningen kom i november 1965, og kommisjonen begynte sin virksomhet omtrent ett år senere. Den har 11 faste medlemmer: 6 teologer, 2 organister og 3 lekfolk. I denne kommisjon er altså både alterets, kirkebenkens og orgelkrakkens embete representert! Denne offisielle liturgikommisjon har fått i oppdrag å foreta en samlet revisjon av alle liturgiske ordninger og samtlige bøker. En så stor kommisjon med så omfattende oppdrag og med en egen sekretær for utredningsarbeidet har vår kirke aldri hatt tidligere. At dette store og omfattende arbeide vil ta sin tid, sier seg selv. Men nylig har kommisjonen gitt til kjenne at den vil forsøke å få et utkast til ny høymesseordning ferdig til prøve i visse menigheter fra 1. søndag i advent 1969.

Så går vi videre til Island, der en revisjonskommisjon ble oppnevnt i 1966-67 med fem faste medlemmer; men hvordan det går med dette arbeide er det ennu ikke kommet særlig mye ut om.

Sverige har hatt en halvoffisiell, men i kirkerettslig henseende privat Liturgisk Nämnd siden 1961. På det

helt offisielle plan er Sverige kommet sist med i revisjonsarbeidet, idet det våren 1968 ble oppnevnt en ekspertkommissjon på fem medlemmer. At Sverige kom sist med, er ikke så underlig når vi tenker på at de nu gjeldende liturgiske bøker er fra begynnelsen av 1940-årene, dvs. de er bare ca. 25 år gamle.

Om vi nu sammenligner vår egen tids måte å revidere liturgien på med tidligere tiders, er det da *forskjeller* av noen betydning? Og i tilfelle hvilke?

1. Arbeidet gjøres nu oftest av en flertallig kommisjon, og ikke av en enkelt person, slik det ikke sjelden foregikk tidligere. Slik var det også f.eks. hos oss tidligere, og domprost Gustav Jensen har klart signert de fleste liturgiske ordninger i vårt land fra 1887 til han døde i 1922, dvs. i 35 år! Og som et lite eksempel på den nye tingenes tilstand kan vi peke på at mens salmebøkene i Danmark-Norge i tidligere tid gjerne fikk navn etter "forfatteren" og utgiveren, Thomissøns salmebok, Kingos, Guldbergs, Landstads, heter den nye danske salmebok ganske enkelt Den danske Salmebog. Og noe lignende kommer nok også til å bli tilfelle med vår egen nye norske salmebok.

2. Det er en tendens til å foreta samlede, større og omfattende revisjoner. De liturgiske ordninger utgjør en enhet som bør behandles mest mulig under ett: det ene griper inn i og får konsekvenser for alt det øvrige.

3. Ordningene produseres nu ikke bare ved skrivebordet for så å gå til alter, døpefont, prekestol og kirkebenk

som et fullt ferdig produkt. Derimot er det to andre veier å gå: a) alter – skrivebord – alter, dvs. at Liturgikommisjonen tar opp og bearbeider ordninger som allerede er i bruk, som har grodd og arbeidet seg frem dels i mindre grupper, dels i visse menigheter eller ved enkelte personer. Disse ordninger går så fra Liturgikommisjonen tilbake til alteret for offisiell prøve. En slik fremgangsmåte med prøveordninger i visse menigheter er som nevnt nu også bestemt for vårt eget arbeide. b) På områder der slike utkast og forslag ikke finnes, blir leddenes rekkefølge noe annerledes, nemlig skrivebord – alter – skrivebord – alter, men prinsippet er det samme: ut til prøve! For liturgi er noe levende, noe organisk, noe som gror. Typisk her er f.eks. professor Peter Brunners ord i hans dyptpløyende fremstilling av gudstjenestens vesen i et samlebind fra 1954 ("Leiturgia" bind I). Denne lange avhandling ender med et konkret utkast til ny "evcharistibønn", dvs. bønnene ved nattverdhandlingen fra prefasjonen og inntil utdelingen. Om dette sitt utkast sier han så selv: "Der vorgeschlagene Wortlaut aber muss der Korrektur durch den Heiligen Geist unterworfen werden, der in der um Wort und Sakrament versammelten Gemeinde wirkt".

4. Et siste og avgjørende kjennetegn er at de fleste av disse liturgikommisjoner er etablert for å bli, dvs. de vil fortsette sitt arbeide også etter at de nye ordninger og bøker er autorisert og tatt i bruk. Hvorfor? Fordi liturgien i god og egentligste forstand skal være "contemporary", dvs. den skal svare

til tiden, gi riktige uttrykksformer nettopp i vår tid og for vår tid, ikke være museums- og raritetskammer med symboler og formuleringer som ikke taler til dagens mennesker i deres situasjon. Liturgien er underlagt forvandlingens og forandringens lov, det viser liturghistorien meget klart og tydelig. Men i eldre tider stod hele samfunnet mer stille. På samme måte også språket. Derfor kunne alterbøker, agender, kirkehåndbøker, salmebøker osv. brukes i generasjoner, i det stabile bondesamfunn. Nu er halve verden stadig på flyttefot. Språk, symboler osv. forandres hurtig, og liturgien må følge med. Den må revideres, den må justeres, der er stadig og fortløpende behov for ajourføring, for at liturgien fortsatt skal kunne være levende og meningsfylt. De nuværende liturgikommisjoner har derfor ingen tanker om å lage nye ordninger som skal gjelde i århundrer fremover. De tar sikte på ti-tyve år, i høyden en generasjon, dvs. ut resten av dette århundre, og selv innenfor dette tidsrom blir det sikkert bruk for atskillige justeringer og suppleringer, om enn kanskje ikke helt dyptgående revideringer. Dette er allerede (1965) i prinsippet vedtatt av den felleslutherske tyske liturgikommisjon, nemlig i deres "Grundsätze für die Weiterarbeit an der Agende für evangelisch-lutherische Kirchen und Gemeinden". Og stikkordet i prinsippene for arbeidet i den felleslutherske liturgikommisjon i USA er "contemporary". ("The Commission shares a concern to re-evaluate and to continue the church's rich tradi-

tion with new and contemporary forms in worship and music. This material shall include: 1. Liturgical forms that are contemporary in text and music; 2. hymns that are contemporary in text and music; 3. contemporary versions of existing worship forms that are common to the participating churches".)

Finnes det også viktige felles trekk for disse store liturgikommisjoner og i de ordninger de etter hvert er kommet frem til i løpet av 1950- og særlig 1960-årene? Ja, det er mange slike, men her bør vel særlig nevnes følgende:

1. Det *pastorale* synspunkt: ordningene skal være enkle, klare og forståelige for menigheten. Dertil skal de være engasjerende, slik at de innbyr til aktiv deltakelse fra hele menigheten, prest og lekfolk. Jeg velger her å sitere noen klassiske formuleringer fra den romersk-katolske liturgi-konstitusjon av 1963. § 34: "Ritene skal oppvise en nobel enkelhet, være klare og kortfattede og unngå unødige gjentakelser; de skal ligge innenfor de troendes fatteevne, og skal i alminnelighet ikke behøve mange forklaringer." – Dette til belysning av det pastorale synspunkt. Og derpå også § 14: "Kirken har et stort ønske om at alle troende må bli ført frem til en full, bevisst, fruktbringende og aktiv deltagelse i feiringen av liturgien." Eller som det heter i den latinske tekst: "Plena, conscia, fructuosa et actuosa participatio".

2. Et vidtgående *ekumenisk* hensyn betones sterkt i mange av de tilgrunnliggende prinsipper og realiseres derfor også i stor utstrekning i de aller fleste

kirker og ordninger. Man søker bevisst tilbake til "den udelte kirkes liturgi", dvs. til oldkirkens ordninger. Og dette ikke fordi disse liturgiske ordninger er gamle, men fordi formuleringerne svært ofte er enkle, forståelige og engasjerende – nettopp det som man mener er liturgiens dypeste siktepunkt og vesen. Vi kan her nevne et typisk eksempel. Den romerske prest Hippolyts nattverdsbønn (som ble nedskrevet i Rom ca. 210) danner således substansen både i et alternativ i den franske lutherske kirkes nattverdsordning av 1953, dvs. for en minoritetskirke med ca. 50 000 medlemmer – og likedan er denne nattverdbønn alternativ I i tre nye nattverdbønner som nylig er utgitt til bruk i den romersk-katolske, verdensomspennende kirke.

3. I tillegg til lekfolkets almindelige, aktive og felles deltakelse i liturgien blir også *visse lekfolk* avvekslende betrodde spesielle liturgiske tjenester og oppgaver: f.eks. som tekstlesere ("lektor"), dvs. at de får lese de faste tekstlesninger i høymessen; og mange steder får de endog være med og dele ut nattverden, sammen med presten for alteret. Dessuten er det en selvfølge at alle skal ta del i ofringen, dvs. innsamlingen og frembæringen av pengegavene, "takofferet". Noen steder får de også være med og bære frem det vin og brød som skal brukes ved altergangen.

4. Ordningene er *elastiske og fleksible*, med mulighet for en viss frihet og eksperimentering, også med helt nye former. Også det offisielle, trykte materiale for seksjon V på Uppsala-møtet

har noen paragrafer om dette spørsmål (§§ 19–21), og i kommentarene om dette punkt heter det (s. 107): "... Eksperimenter i gudstjenestelivet skal ikke først og fremst bero på nyhetssyke; trangen til ekthet i uttrykksformene er det rette motiv for å søke nye veier i gudstjenesten". Og som et godt råd heter det så: "Nye former skal ikke komme som en overraskelse på menigheten; de bør skapes av menigheten selv som et uttrykk for dens egen gudstjeneste".

Det går en bølge av eksperimenteringslyst over alle de gamle kirkesamfunn – både i Europa og i Amerika. Denne er en forståelig reaksjon på kirkenes tradisjonalisme, men den er også et uttrykk for å finne frem til "contemporary" uttrykksformer for Guds Ord til oss og vårt offer til ham. Men sanne og sunde eksperimenter krever og forutsetter på den annen side en ganske stor grad av fasthet, nemlig i menighetens ordinære, vanlige gudstjeneste med sine fem hoveddeler: inngangsdelen, Guds Ord, forbønnene, Guds Bord, og tilsist: utsendelsen, misso, *til* verden og *for* verden.

"Sendelsen" som tar sikte på gudstjenestens rette "fortsettelse" i ukens seks hverdager, har vært lite pointert i våre tradisjonelle høymesseformer, og ikke minst i de nordiske kirker. Men i enkelte nye ordninger i anglikansk tradisjon merker vi nu en forandring her. Således f. eks. både i et forslag fra den anglikanske episkopale kirke i USA 1966 og den før omtalte presbyterianiske Book of Common Worship fra samme år. Begge avslutter høymessen –

etter altergangen – med følgende ord: "Gå ut i verden i fred. Vær sterke og ved godt mot. Hold fast det som er godt. Elsk og tjen Herren med glede og oppriktighet i hjertet, og fryd dere i kraften av Hans Ånd." Og i den nye anglikanske prøveordning i England (1967) kan høymessen avsluttes ved at prest og menighet sammen ber følgende bønn: "Allmektige Gud, vi ofrer våre sjeler og legemer til deg som et levende offer, ved Jesus Kristus, vår Herre. Send oss ut i verden, i kraften av din Ånd, for å leve og arbeide til din pris og ære. Amen."

Den kjente anglikanske liturgi-historiker Dom Gregory Dix har gitt følgen-

de karekteristik av messens oppgave og funksjon: I oldkirken trenet kirken sine barn til å dø – trenet dem ved liturgien. Middelalderen fostret sine barn til å leve – også ved liturgien. Så langt Dix. Men vi i det tyvende århundrede kan føye til: Atomalderens kirke må trene sine barn til å overleve, til ikke å miste sin sjel i overflodssamfunnet, trene dem til å bli: ikke bare forbrukermennesker, konsumentmennesker, homo consumens, men til også å bli "homo se consumens", mennesker som forbruker *seg selv* i Guds tjeneste – for Ham og til Ham, i et evighetsperspektiv; og for vår neste i et globalt perspektiv.

Helge Fehn